

Neo-Liberal İktidar: Byung-Chul Han Özelinde Eleştirel Bir İnceleme

Neo-Liberal Power: A Critical Analysis with Reference to Byung-Chul Han

YASİN PARLAR
İnönü University

MUSA AZAK
İnönü University

Received: 19.12.2022 | Accepted: 05.02.2023

Abstract: The aim of this study is to put forward a critical analysis about the working of neo-liberal power in which we live with a specific reference to Byung Chul-Han. He claims that Foucault's consideration of bio-politics as a power which focuses on body falls behind to explain the relations of power in the contemporary neo-liberal order and the structure of individual and society. In order to overcome this shortcoming, Chul-Han claims that the power of neo-liberal order is a pschyo-politics which establishes its sovereignty by applying pschyo-politic tools such as Big Data and therefore by influencing the human soul. In this study, it is claimed that bio-politics hasn't gone out of the interest of power completely regarding the power practices during the process of Covid-19 pandemic which has continued over two years and that we don't witness a power model in which only pschyo-politics works. In this regard, it is concluded that in the period in which we live, the power has a working which influences not only to the body but also to the soul and therefore which we can conceptualize as pschyo-somatics instead of the view of Foucault's bio-politics as Chul-Han understands or Chul-Han's pschyo-politics.

Keywords: Byung Chul-Han, neo-liberal power, bio-politics, pschyo-politics, psiko-somatics.

Giriş

İktidar kavramı siyaset felsefesi ve biliminin en merkezi kavramlarından biridir. Bu kavramın çağlar/dönemler üzerinden bir okuması yapıldığında içinde bulunduğumuz neo-liberal iktidar pratiklerinin geçmiş dönemdeki baskıcı, engelleyen ya da yasaklarla kendini gösteren iktidar anlayışından farklı olduğu açıktır. Bu anlamda neo-liberal düzenin politik, sosyolojik ve hatta psikolojik yansımalarını iktidar üzerinden değerlendiren Byung Chul-Han'ın görüşleri konunun anlaşılması açısından önemlidir.

Chul Han, özellikle Hannah Arendt, Pierre Bourdieu, Carl Schmitt, Giorgio Agamben, Michel Foucault vb. gibi birçok isimle girdiği hesaplaşma ile hem konuya dair literatür bilgisi sunmakta hem de onların analizlerinin eksikliklerini göstererek içinde bulunduğumuz dönemin karakteristiğini açığa vurmaktadır. Diğer bir deyişle Chul-Han, saydığımız isimlerce oluşturulmuş oldukça zengin bir literatüre yaslanma avantajına sahiptir. Yani felsefe tarihi boyunca çok önemli düşünürlerce konuya dair yapılan ciddi çalışmalardan beslenmektedir. Bunun dışında Hegel'in de ifade ettiği üzere "her düşünür kendi çağının çocuğudur" (Hegel, 1991, s. 30). Haliyle düşünürlerin analizlerinin çerçevesi kaçınılmaz bir şekilde içinde bulundukları tarihsel şartlarla sınırlanmıştır. Bu yüzden konunun anlaşılması için geçmiş düşünürlerin çalışmaları her ne kadar çok önemli olsa da içinde bulunduğumuz dönemi ve bu dönemin iktidar yapısını inceleyebilmek dönemin şartlarına aşina olan bir sese kulak vermeyi gerektirir. Chul Han, geçmişin iktidar pratiklerini ve bunlar üzerine yorumları içeren literatürü iyi değerlendirip içinde bulunduğu dönemin farklı bir aşamaya işaret eden geçiş dönemi olduğunu görebilmiştir. Bu bağlamda Foucault'nun beden üzerine odaklanan iktidar olarak biyo-politika vurgusunun neo-liberal düzenin iktidar ilişkilerini açıklamada yetersiz kaldığını iddia etmiş ve bu dönemdeki politik yapıyı ruha odaklanan bir iktidar olarak psiko-politika şeklinde kavramsallaştırmıştır. Çalışmamızın temel hedeflerinden biri Chul-Han'ın bu kavramlaştırma ile neo-liberal toplumu ve bireyi anlama adına ne kadar yerinde tespitlerde bulunduğunu betimsel olarak ifade etmek iken bir diğeri son iki yıllık salgın sürecinde ortaya çıkan iktidar pratiklerinin anlaşılması açısından Han'ın analizlerinin de yetersiz kaldığını ortaya koymaya çalışmaktır. Chul-Han'ın psiko-

politikası, özellikle ruha odaklanarak iktidarın baskı uygulama, yasaklama, zor kullanma ve hatta fiziki şiddete başvurma gibi pratiklere artık ihtiyacı olmadığını düşündürmektedir. Bu yüzden gerek salt bedene odaklanan bir biyo-politika gerekse salt ruha odaklanan bir psiko-politika kavramından ziyade sonuç bölümünde psiko-somatik* iktidar kavramsallaştırması ile iktidarın hem beden hem de ruha odaklanan bütüncül doğasının vurgulanması amaçlanmıştır.

1. Byung-Chul Han'ın İktidar Analizi

Siyaset felsefesinin en önemli kavramlarından biri olan iktidar, bu önemi itibarıyla derinlemesine bir incelemeyi hak etmektedir. Fakat kavramın sınırlarının çizilmesinin zorluğu onu inceleme noktasında da zorluklar çıkarmaktadır. Her ne kadar politik bir kavram gibi dursa da iktisadi, askeri, ideolojik vb. birçok boyutu vardır. Sözgelimi Mann ve Hall, toplumda ideolojik, iktisadi, askeri ve siyasi olmak üzere toplamda dört temel iktidar kaynağından bahsetmekte ve makro-sosyolojik sorunlarımızla ilgilenirken bu dördünü de hesaba katmak zorunda olduğumuzu ifade etmektedirler. (Mann & Hall, 2014, s. 25).

İktidarın ne olduğu ya da nasıl tanımlanması gerektiği gibi meselelerin üzerinde mutabık kalınamıyor olmasının gerekçelerinden biri, bu kavramın, Man ve Hall'ın da ifade ettiği gibi, birçok farklı alanla ilişkili olmasıdır. Bununla bağlantılı bir diğeri de iktidar kavramının birçok farklı kavramla doğrudan ilişkili olması ve bu kavramların bazen birbirinin yerine kullanılarak bir anlam ya da kavram kargaşasına neden olunmasıdır. Örneğin, Lukes'in ortaya koyduğu şekliyle "iktidar" tipolojisi, zoru, nüfuzu, otoriteyi, gücü ve manipülasyonu kapsar. *Zor* [coercion] "A ile B arasında değerler veya eylem tarzı üzerine bir çatışmanın bulunduğu durumda, A'nın B'yi yoksunluğa itme tehdidine başvurarak B'nin riayet etmesini garantilemesiyle ortaya çıkar. *Nüfuz* [influence], A'nın "ciddi ölçüde yoksunlaştırmaya yönelik gizli ya da açık bir tehditte bulunmaksızın, B'nin

* Çalışmamızda bu kavram, tıp ya da psikolojideki kullanımından bağımsız olarak etimolojik gerekçelerle tercih edilmiştir. Bu kavramsallaştırmayla esas amacımız iktidarın hem beden (Antik Yunanca: σῶμα: soma) hem de ruha (Antik Yunanca: ψυχή: psukhe) odaklanan bir işleyişe sahip olduğuna işaret etmektir.

eylem tarzını değiştirmesine neden olmasında açığa çıkar” (Lukes, 2016, s. 39).

Otoritenin [authority] söz konusu olduğu durumda ise B riayet eder. Çünkü A’nın buyruğunun kendi değerleri açısından makul olduğunu teslim eder. Bu durumda ya buyruğun içeriği meşru ve makuldür ya da buyruğa meşru ve makul bir prosedür vasıtasıyla ulaşılmıştır. *Güç* [force] söz konusu olduğunda, A, B’nin riayet etmemesi karşısında, B’yi riayet edip etmeme konusunda bir seçim yapmaktan mahrum bırakmak suretiyle hedeflerine ulaşır. *Manipülasyon* [manipulation] ise gücün bir “yön”ü veya alt kavramıdır. Manipülasyonun bulunduğu durumlarda, “riayet eden, karşı karşıya kaldığı talebin kaynağı veya gerçek doğasının farkına varmadığından ötürü riayet etmeye hazırdır” (Lukes, 2016, s. 39).

Chul Han da iktidar kavramının üzerinde uzlaşmış bir tanımı olmadığını söyler. Bazısı için baskı anlamına gelebileceği gibi iletişimde yapıcı bir unsur olarak değerlendirenler de olabilir. Ona göre ayrı ayrı hukuksal, politik ve sosyolojik iktidar kavramlarından bahsedilebilir ve bunlar birbiriyle uzlaşmaz. İktidar bazen özgürlükle bazen baskı ile ilişkilendirilir. Bazıları için ortak eyleme dayanırken diğerleri için mücadeleyle ilişkili olabilir. Bazıları iktidar ve şiddet arasında kes(k)in bir ayrım yapar. Diğerleri için şiddet, daha uç bir iktidar biçimidir. İktidar bazen hukuk ile bazen ise keyflikle ilişkilendirilir (Chul-Han, 2020, s. 7).

Chul Han’ın bu “teorik kaos” içerisinde ilk ve çok açık bir şekilde ifade ettiği husus iktidarın baskı ve şiddetle özdeşleştirilmesinin yanlış olduğudur. Ona göre iktidarın oluşması, direnci kırmaya ya da itaat etmeye zorlamakla sınırlı olmadığından iktidarın, bir baskı biçimi olması gerekmez. Esasında iktidara karşıt bir iradenin oluşması iktidarının zayıflığına işaret eder. Sessiz ve derinden etki eden iktidar güçlü iktidardır. Özellikle kendi varlığına vurgu yapmak zorunda kaldığı yerde iktidar zaten zayıflamıştır (Chul-Han, 2020, s. 9). Chul Han’a göre baskı temelinde yapılan bir analiz, iktidarın karmaşık doğasını açıklama noktasında yetersiz kalmaktadır.

Baskıcı iktidar, ötekinin iradesine karşı kendi kararlarını gerçekleştirmek demektir. Burada ben ve öteki arasında mutlak bir karşıtlık söz konusudur. Diğer yandan, *ötekinin* eylem planına karşı değil, aksine ondan yola çıkarak işleyen bir iktidar, daha fazla aracılık ya da dolayım içerir.

Çünkü *ötekinin* planlarına, tasarılarına, isteklerine mani olan değil bunları kendi iradesine uygun bir şekilde yönlendiren, ötekinin geleceğini oluşturan bir iktidar daha üstündür. İktidar sahibi, herhangi bir şiddet uygulamadan ötekinin ruhunda yer edinir (Chul-Han, 2020, s. 11). Han'ın iktidarın, salt itaati tesis etmekten, boyun eğdirmekten ve buna bağlı olarak şiddetten farklı olduğuna dair düşüncesi Arendt'in görüşlerini anımsatır. Arendt de *Şiddet Üzerine* başlıklı eserinde iktidar ile şiddetin birbirinden çok farklı şeyler olduğunu söyler. Ona göre bir namlunun ucunda itaatın en yoğun halini görebiliriz fakat orada iktidardan bahsedilemez (Arendt, 1997, s. 43). Şiddet, itaati kısa süreliğine tesis etse de iktidarı getirmez. Bu haliyle şiddetin kurucu bir rolü yoktur. Arendt; Max Weber, Mao Zedung, C. Wright Mills, B. De Jouvenel gibi sağ ve soldan bütün siyasal kuramcıların iktidar ile şiddet arasında yakın bir ilişki kurmasının şaşırtıcı olduğunu da söyler. Chul Han için de iktidar sahibi herhangi bir olumsuzluk, şiddet, baskı şeklinde örneklendirilebilecek negatifliğe başvurmaksızın muhatabını kendi iradesine tabi kılmayı başaran kişidir. O, bu noktayı biraz daha açma adına Canetti'nin yapmış olduğu iktidar analizinin eleştirisine geçer.

Canetti, *Kitle ve İktidar* adlı eserinde baskı ve ele geçirmeyeyle ilişkilendirdiği iktidara dair oldukça fazla veri sunar. Örneğin, aslan gibi vahşi hayvanların avlanma esnasında pusuya yatma, saldırma, pençe vurma ve parçalama gibi eylemlerine dikkat çeker. Canetti'ye göre buradaki eylem anında saldıranın kendine güven hali ve acımasızlığı, hiçbir şekilde sorgulanmayan üstünlüğü, arzuladığı bütün şeyleri kendine av olarak seçebileceği olgusu iktidarın en yüksek düzeyde yoğunlaşmış hali olup bütün kraların neden aslan gibi olmak istediklerini de açıklar (Canetti, 2006, s. 209).

Han'a göre Canetti'nin tek bir iktidar biçimi olarak dile getirdiği arkaik iktidar uygulaması tıpkı Pasifik'teki *Mana* öğretisinde olduğu gibi tamamen iletişimden yoksundur. Mana dendiğinde, bir insandan bir diğere geçebilen bir tür doğaüstü ve kişiye özgü olmayan bir güç akla gelir. Bu, çok arzu edilir ve her bireyde artırılması mümkün bir şeydir. Örneğin cesur bir savaşçı, oldukça yüksek bir seviye edinebilir ancak bunu savaş deneyimine ya da bedensel gücüne değil aksine öldürdüğü düşmanın Mana'sının kendisine aktarılmasının verdiği güce borçludur. Han'a göre zafe-

rin, hayatta kalan üzerindeki etkisi bundan daha net ele alınamaz. Hayatta kalan, ötekini öldürerek güçlenir ve Mana'nın eklenmesi ona yeni zaferler kazanma yetisi sağlar. Burada önemli olan husus canlı ya da ölü, bir düşmanın fiziksel varlığının kaçınılmaz olmasıdır. Düşman ile mücadele edilmiş ve öldürülmüş olmalıdır. Galip gelenin emin olduğu, sahiplendiği, boynuna astığı, cesedin somut uzuvları, kendisine sürekli olarak gücünün arttığını hatırlatır (Chul-Han, 2020, s. 27-28). Canetti ve akabinde Mana öğretisi ile ifade edilen görüşün ortak paydası iktidarı büyük ölçüde zorlama, baskı ve itaat etmeyle aynı görmeleri ve neo-liberal düzenin iktidar modelini açıklamak için oldukça sınırlı ve yetersiz kalmalarıdır.

Benzer şekilde *Dehşetli Zamanlar* başlıklı eserinde şiddetle iktidar arasında doğrusal bir ilişki kuran Wolfgang Sofsky de Chul Han'a göre yapılmaktadır. Sofsky'nin toplama kamplarının dehşetini karakterize etmek için kullandığı “mutlak iktidar” terimi isabetli değildir. Toplama kampları terörünün temelinde kesinlikle çıplak şiddet vardır. Mutlak iktidar ise çıplak şiddette tamamen eksik olan bazı iletişimsel dolayimler gerektirir (Chul-Han, 2020, s. 27). Arendt'in yukarıda ifade edilen görüşüne tekrar başvurursak toplama kamplarında belki mutlak bir itaat söz konusudur fakat orada kesinlikle bir iktidardan söz edemeyiz. Chul Han, baskı ve zorla ilişkilendirilen sığ iktidar anlayışının dışına çıkmayı başarabilmiş bir isim olarak Foucault'dan* bahseder ve Foucault, Han'ın eserlerinde en çok atıf yaptığı isimlerin başında gelir.

Chul Han'ın dikkat çektiği üzere Foucault'ya göre iktidar aslında üretkendir ve gerçek olan şeyler üretir. İktidarın görevi, “güçleri engellemek, kırmak ya da yok etmek yerine, bunları ortaya çıkarmak, gelişmele-

* Aslında Chul-Han, Foucault'nun başlarda “iktidarı, yalnızca yasaklamanın olumsuz biçimiyle görme eğiliminde olduğuna dikkat çeker”. Bkz. (Canetti, 2006, s. 37). Deliliğin Tarihi adlı çalışmasında Foucault, kendisinin de kabul ettiği gibi yalnızca ‘tamamen olumsuz bir iktidar anlayışına’ sahiptir. Görüldüğü kadarıyla, üretken etkisi olan, hatta gerçek şeyler ortaya koyan iktidarın mekanizmaları, ancak çok sonraları dikkatini çekmiştir. Bkz. (Chul-Han, 2020, s. 38-39). A. Megill, bu dönüşümün 1970'lerin ortalarında gerçekleştiğini ifade eder. Chul Han'ın görüşüne paralel bir şekilde Megill de Deliliğin Tarihi'nde iktidarın öneminin dışlamaya, bastırmaya, sansürlemeye, maskeleye dayanan bir kendilik olduğunu iddia etmiştir. Ancak 1970'lerdeki yazılarıyla ki Foucault iktidarın üretken ve olumlu bir olgu olduğunu söylemeye başlamıştır. İktidar üretkendir; gerçekliği, nesne alanlarını ve hakikat ritüellerini üretir (Megill, 1998, s. 356).

rini sağlamak ve düzenlemektir. Foucault'ya göre beden ve iktidar arasında bağlantı vardır. İktidarın hâkim olmasını, kabul edilmesini sağlayan şey, sadece “hayır” diyen bir güç olarak üzerimizde durması değil, aksine bedenlere nüfuz etmesi, şeyler üretmesi, haz oluşturmaya, bilgiyi oraya çıkarması, söylem üretmesi gerçeğidir. Onu, tüm toplumsal yapıyı kapsayan ve işlevi bastırmaya dayanan negatif bir yaklaşım olmayan, üretken bir ağ* olarak düşünmek gerekir (Chul-Han, 2020, s. 38). Chul Han'ın iddiasına göre “Foucault, yasa, yasak ya da izin vermeme kavramları açısından kavranamayan, engelleyici ya da sınırlandırıcı değil, aksine yapıcı bir iktidar biçimine dikkat çeker. Bu haliyle iktidarın stratejik becerikliliği ve pozitifliği söz konusudur. Bir uzamı dolduran ve düzenleyen”, “güç ilişkileri çeşitliliği” olarak ortaya çıkan iktidar, sadece kuşatmalar/blokajlar oluşturmak ya da yok etmek yerine, işaretlerle ve anlamlarla dolu ilişkiler sistemi, bir iletişim ağı oluşturur (Chul-Han, 2020, s. 40).

Hapishane'nin Doğuşu'nda Foucault, “İktidarın üç teknolojisi”nden bahseder. Han'a göre bunlar, semantik etkileri bakımından ele alınabilir. Foucault, ilkin *egemen* iktidarı irdeler. Egemen iktidar, kılıcın gücü olarak yukarıdan aşağıya doğru parlar ve kendisinin kitlesel tezahürü, intikam ya da savaş ve zafer biçimlerine bürünür. Suçlu, yenilmesi gereken bir düşmandır. Dili, basit bir “kan sembolü” ile sınırlı olduğu sürece, düşük bir farklılaşma ve dolayım derecesine sahiptir. Kan toplumu, savaşın ihtişamında ve kıtlık korkusunda, ölümün zaferinde, kılıcın, cellatlar ve işkencenin egemenliği altındaki iktidardır ve *sembolik fonksiyona sahip bir gerçeklik olan kan aracılığıyla* konuşur. İşkence görenin bedeni de bir sembol görevi görür. Bu “sembol”, *anlam ifade eden* bir anıttır. Egemen olanın iktidarı, parçalanmış bedenle ya da işkencenin bedende bıraktığı yara izleriyle konuşur. Beden üzerinde, daha doğrusu mahkûmun bedeninde, silinmemesi gereken izler bırakır. İşkence ve eziyet, ritüel olarak işaretler ve sembollerle çalışan bir evre(leme) olarak gerçekleşir (Chul-Han, 2020, s. 41).

* Foucault, iktidarın belli bir yere yerleşmiş olduğu ya da belli bir merkezden yayıldığı fikrini yanıltıcı bulur. Ona göre iktidar gerçekte ağ gibi bir ilişkiler yumağıdır. Bu yüzden yapılması gereken iktidarın ne olduğunu söylemek ve onu tanımlamaya çalışmaktan ziyade bu ilişkileri açıklamamızı mümkün kılacak bir analiz aracı edinmek olmalıdır (Foucault, 2011, s. 124).

Chul Han, Foucault'daki ikinci iktidar teknolojisinin, özel bir sembol sisteminden yararlanan *medenî kanunun/ceza kanununun* iktidarı olduğunu söyler. Söz konusu olan, zihinde ya da herkesin zihninde gizli, ancak zorunlu bir kesinlikle dolaşan bir tasavvur ve semboller oyunudur. İktidar, sembol ve fikirlerin dolaşmasına izin vererek etkili olur. Burada *kılıç* değil, kanunu üreten *kalem* kullanılır. Dolayısıyla iktidar, kendisini zorunlu, gerekli güç olarak değil, "gerekli kesinlik" olarak gösterir. Terörle değil, akıl yoluyla etki etmek ister. Kılıçla karşılaştırıldığında kalem iktidarı daha sağlam bir zemine oturur (Chul-Han, 2020, s. 41-42). Ama bu iktidar teknolojisi de en nihayetinde yine yasak, ceza ya da baskıyla ilintili olduğu için neo-liberal düzenin olumlayıcı, üreten, dönüştüren iktidar anlayışını, kısacası iktidarın pozitifliğini açıklama noktasında yetersizdir.

Gücü *disipline dayalı* olan üçüncü iktidar teknolojisi ise özneye yararlardan ya da fikirlerden daha derin bir şekilde nüfuz eder. Bedenin içine eşit ve ağır ağır nüfuz edip orada izler bırakır ve böylece *alışkanlığın rutinlerini* yaratır. Kanunun gücü kadar gizli ve ince etki etmelidir, ancak daha dolaysız, yani fikirler üzerinden, doğrudan olmalıdır. Chul Han'a göre Foucault, hapishanenin doğuşunu bu katı iktidara dayandırmaktadır. Burada artık yasal öznenin yeniden oluşturulması değil, aksine "itaatkâr öznenin biçimlendirilişi", özellikle de davranışların tam bir zaman çizelgesine göre kısıtlanması, bir bakıma yoğun bir ortopedi* sayesinde, en ufak noktasına kadar zamanı, uzamı, hareketleri kodlayan bir yaklaşım hedeflenmektedir. Foucault'ya göre bunlar, alışkanlığın rutinlerini oluşturdıkları için oldukça etkilidirler (Chul-Han, 2020, s. 43-44).

Foucault'ya göre iktidar 17. yüzyıldan itibaren kendini Tanrı benzeri bir egemenin ölümcül iktidarı olarak değil, disiplin iktidarı olarak gösterir. Egemenin, hükümdarın iktidarı kılıcın iktidarındır. Ölüm tehditleri

* Foucault'nun ortopedi iktidarından ne anladığını 1970-1982 yılları arasında vermiş olduğu derslerin özeti şeklinde kitaplaştırılan eserine atıfla açıklayabiliriz. Foucault, burada delilerin kapatılma ya da ayrı tutulma gerekçelerini haklı gören Esquirol'a atıfta bulunur. Esquirol, kapatılmanın delilerin ve çevrenin güvenliğini sağlamak, delileri bir tıp otoritesinin altına sokmak, onlara birtakım ahlaki ve düşünsel alışkanlıklar vermek gibi nedenleri olduğundan bahseder. Foucault bunların hepsinin iktidarla ilişkili olduğunu iddia eder ve delinin üzerinde bir tedavi ve yetiştirme programı uygulayan iktidarı "ortopedi" iktidarı olarak tanımlar (Foucault, 1993, s. 79).

savurur. “Ortadan kaldırmak amacıyla hayat üzerinde hak” iddia eder. Disiplin iktidarı ise ölümcül değil, yaşamsal bir iktidardır. İşlevi öldürmek değil, hayatı tümüyle devreye sokmak, yani yaşatmaktır. Ölümün eski gücü yerini “bedenin özenli kullanımına” ve “hayatın hesaplı planlanışına” bırakır (Chul-Han, 2020a, s. 29).

Egemenin/hükümdarın iktidarından disiplin iktidarına geçişin altında yatan neden üretim biçimindeki dönüş, yani tarımsal üretimden endüstriyel üretime geçiştir. Yaygınlaşmakta olan endüstrileşme, bedeni disipline etmeyi ve makinelik üretime uygun hale getirmeyi zorunlu kılmıştır. Disiplin iktidarı bedene işkence etmektense onu bir normlar sistemine sokar. Hesaplı bir baskı bedenin her parçasına işler ve otomatikleşmiş alışkanlıklara kadar yayılır. Bedeni bir üretim makinesi haline sokar (Chul-Han, 2020a, s. 29). Kapitalizmin politik-ekonomisi, bedenin üretim uğruna disipline edilmesini gerektirir.

Kısacası Han’ın da ifade ettiği üzere Foucault’nun iktidar görüşünün temel tezi modern dönemle birlikte iktidarın işleyişinde ciddi bir değişimin yaşandığıdır. Artık hükümdarın öldüren, şiddet uygulayan iktidarı değil, biyo-iktidar ve disiplin iktidarı söz konusudur. Disiplin iktidarı, tabi kıldığı güçleri ölümle tehdit etmez. Onların kısıktırılması, kontrolü, gözetimi için çaba harcar. En yüksek işlevi artık öldürmek değil, hayatı topyekûn gerçekleştirmek olan yaşatıcı bir iktidardır (Chul-Han, 2020b, s. 89).

Egemenin iktidarı, Foucault’nun “iktidarın mikro-fiziği” dediği pratikten, yani ruh ve bedenin en uç noktalarına kadar nüfuz eden ince müdahalelerden yoksundur. “İktidarın mikro-fiziği” norm ve alışkanlık oluşturan, ölçüp-biçen, özneleştirilen, derecelendiren iktidar süreçlerini anlatır (Chul-Han, 2020b, s. 89-90). Kullanmış olduğu bu pratiklerle normali belirler ve öznelere de buna uygun davranmasını sağlar.

Foucault’nun iktidar analizindeki ayırt edici ve onu üstün kılan yön iktidarın salt kısıtlayan, zora dayalı bir sistem olmayıp üreten, değiştiren ve dönüştüren bir ağ şeklinde tezahür ettiğine dikkat çekip iktidarın özgürlükle olan bağıını ifade edebilmesidir. Her toplumsal mekânda iktidar ilişkilerinin olmasının nedeni her yerde özgürlüğün olması ile açıklanabilir (Chul-Han, 2020, s. 98). Foucault, iktidar ilişkilerini, özgürlüğe sıkı sıkıya bağlayarak egemenlik ya da baskı ilişkilerinden ayırmaya çalışır. Ona göre özgürlük, iktidarın uygulanmasının koşuludur. Özgürlüğü kaldırdığımız

anda kaba şiddetten başka bir şey kalmaz (Foucault, 2014, s. 75). İktidar, sadece “özgür özneler” uygulanır. Bu bağlamda kölelikte bir iktidar ilişkisi söz konusu değildir. Dolayısıyla iktidarın uygulandığı her yerde özgürlük kaybolur şeklindeki iddia yanlıştır. İktidar ve özgürlük karşılıklı olarak birbirini dışlamazlar. Aksine bu etkileşimde özgürlük, iktidarın varoluşunun bir koşulu olarak görünür (Chul-Han, 2020, s. 99).

Chul Han buraya kadar ortaya konulduğu şekliyle iktidara ilişkin Foucaultcu analizi benimser. Ona göre de iktidar özgürlüğe karşı değildir. İktidarı şiddetten ya da baskıdan ayıran şey, özellikle özgürlüktür (Chul-Han, 2020, s. 16). Fiziksel şiddetin uygulanışı, bir iktidar uygulaması değil başarısızlığın bir ifadesidir (Chul-Han, 2020, s. 18). Tüm iktidar biçimleri, sürekliliğin oluşturulmasını hedefler ve bir kendiliği şart koşar. Dolayımın eksikliği, baskıya neden olur. Dolayımın en yüksek noktasında güç ve özgürlük çıkarılır. Bu noktada iktidar, en istikrarlı durumdadır (Chul-Han, 2020, s. 25). Kısacası Han, dolayımdan yoksun olan, bireyler üzerinde şiddetle doğrudan temasa geçen iktidarı gücünün doruğunda olan bir iktidar olarak görmez. Bu durum esasında iktidarın güçsüzlüğünün bir yansımasıdır. İktidarın en güçlü ya da yoğun olduğu yer ya da an esasında en görünmez olduğu yani dolayımın en yüksek olduğu yer/andır.

Foucault, biyo-politika ile kapitalizmin, disipline edici, üretici bedeni toplumsallaştıran biçimi arasında ilişki kurar. “Kapitalist toplumda üretici bedenlere ihtiyaç duyulduğundan önemli olan bir beden politikası olan biyo-politikadır” (Chul-Han, 2020a, s. 32). Ancak Chul-Han, (neo-liberal) iktidarın artık biyo-politika şeklinde değil de daha ziyade psiko-politika şeklinde tezahür ettiğinden Foucaultcu iktidar analizinin günümüz birey ve toplum yapısını açıklamada yetersiz kaldığını iddia eder.¹

¹ Chul-Han’ın Foucault analizleri, daha çok Foucault’nun disiplin toplumu, panoptikon gibi kapatma ve gözetleme pratiklerine ilişkin açıklamalarına dayanmaktadır. Foucault’nun özellikle 1978-79 College de France’taki derslerinde liberalizmin doğuşuna dair analizi ve yönetimsellik düşüncesinin Chul-Han’dan farklı bir okumayı mümkün kıldığını belirtmemiz gerekir. Bu tarz bir okuma için bkz. (Lemke, 2015), (Brown, 2017). Biz bu çalışmada, kendimizi Chul-Han’ın analizleriyle sınırlı tuttuğumuz için ve makalenin sınırlılıklarını da göz önünde bulundurarak bu meselenin başka bir çalışmaya konu edinilmesi gerektiğini düşünüyoruz.

Kapitalizmin ileri aşamalarından biri olması anlamında neo-liberalizmin ilgisinin merkezinde biyolojik ya da bedensel olan değil, üretici güç olarak ruh (psyche) vardır. Chul Han bu durumu şu şekilde ifade eder:

Neo-liberalizm üretici güç olarak ruhun [Psyche] farkına varır. Ruha, böylelikle de psiko-politikaya dönüş, günümüz kapitalizminin gayri maddi, gayri bedensel oluşuyla belirlenen üretim biçimine de bağlıdır. Şeyler değil, enformasyon ve programlar gibi şey olmayan varlıklar üretilmektedir.* Üretici güç olarak beden biyo-politik disiplin toplumundaki kadar merkezi bir yer tutmaz. Verimliliği artırmak için bedensel dirençler almaz, psikik ya da zihinsel süreçler optimize edilir. Bedensel disipline ediş yerini zihinsel optimizasyona bırakır (Chul-Han, 2020a, s. 32).

Chul Han'a göre Foucault, neo-liberal bireyin ya da *homo economicus*'un itaatkâr bir özne olmadığını ve disiplin toplumunda yaşamadığını düşündüğünden neo-liberalizm karşısında olumlayıcı bir tavır takınmış ve bu sebeple de neo-liberal bireyin öz-sömürü diyebileceğimiz kendisine yönelik sömürüsünü fark edememiştir (Chul-Han, 2020c, s. 17). Ona göre Foucault, hiç eleştirel olmayan bir tavırla, neo-liberal rejimin “minimum devlet sistemi” olduğunu, “özgürlüğün idarecisi” olarak yurttaşların özgürlüğüne fırsat verdiğini varsayar. Neo-liberal özgürlük emrinin şiddetli ve zorba yapısını tamamen gözden kaçırır. Foucault'nun kendilik etiği baskıcı siyasal iktidara, başkası tarafından sömürülmeye karşı çıkar çıkmasına ama insanın öz-sömürmesine dayalı içkin şiddeti göremez (Chul-Han, 2020c, s. 17-18).

Chul Han'a göre günümüz toplumunun artık disiplin toplumu değil başarı/performans toplumu, sakinleri de itaatkâr özneler değil, perfor-

* Han'ın bu söylediklerini anlamamıza yardımcı olabileceğini düşündüğümüz bir gerçek şudur ki günümüzde şeylerden ziyade o şeylerin alınıp-satıldığı dijital platformlar daha önemli bir hale gelmiştir. Dünya Ekonomik Forumu'nun kurucusu ve mevcut başkanı olan Klaus Schwab, Dördüncü Sanayi Devrimi başlıklı eserinde Han'ın bu açıklamasına somut örnek sunabilecek türden bilgiler verir. Buna göre dünyanın en büyük taksi şirketi olarak hizmet veren Uber'in hiçbir aracı yoktur. Kendisi hiçbir içerik yaratmayan Facebook dünyanın en popüler medyasıdır. Hiçbir stoku olmayan Alibaba en değerli perakendeci konumundadır. Son olarak hiçbir gayrimenkule sahip olmayan Airbnb'in dünyanın en büyük konaklama sunucusudur (Schwab, 2021, s. 30).

mans öznelidir. Disiplin toplumunu karakterize eden fabrikaların, akıl hastanelerinin, kışlaların yerini performans toplumunu karakterize eden fitness salonları, gökdelenlerdeki bürolar, havaalanları ve bankalar almıştır. Foucault'nun iktidar analizi "kontrol toplumu" kavramı etrafında şekillenmektedir ki bu kavram fazlasıyla negatiflik içerdiğinden disiplin toplumundan performans toplumuna geçişteki topolojik ve psikolojik dönüşümleri açıklama hususunda yetersizdir (Chul-Han, Yorgunluk Toplumu, 2020d, s. 17). Böylelikle Chul Han, disiplin toplumundan performans toplumuna evrilmiş olduğumuzu iddia etmektedir. Performans toplumundan neşet eden ve onu biçimlendiren iktidarı anlamak ya da analiz edebilmek performans toplumunun temel niteliklerinin neler olduğuna dair bir incelemeyi de gerekli kılar.

2. Neo-Liberal Toplum ve Bu Toplumun Temel Dinamikleri

Foucault, içinde yaşadığı toplumu büyük ölçüde J. Bentham'ın *Panoptikon* tasarısından hareket edip onu gözetim ve kapatma iktidarının uygulandığı bir disiplin toplumu olarak adlandırmıştı. Panoptikon, esasında ilk olarak Jeremy Bentham'ın kardeşi Samuel Bentham tarafından düşünülmüş olsa da felsefe tarihinde daha çok Jeremy Bentham adıyla anılır (Pease-Watkin, 2008, s. 77). Bentham tarafından düşünüldüğü şekliyle Panoptikon, dairesel bir bina şeklinde tasarlanmış cezaevi türü bir yapıdır. Dış çemberdeki tutsaklar orada merkezi bir kule tarafından gözetim altında tutulmaktadır ve amaç mahkûmların her an gözetlendiklerine inanırılmalarını sağlamaktır. Mahkûmların bulundukları hücreler birbirinden ayrılmış ve birbirleriyle iletişim kuramayacakları şekilde inşa edilmiştir (Bentham, 2008, s. 13-14). Bentham'ın Panoptik mimarisi "göz"ün iktidarını mümkün kılarken mahkûmların birbirinden yalıtılıp iletişiminin kesilmesi işlevini de yerine getirir. Han'ın geç modernite ya da neo-liberal toplum olarak ifade ettiği toplum ise Benthamcı Panoptikon'dan farklı bir şekilde işlemektedir. Ona göre, günümüz toplumunu karakterize eden dijital panoptikondur.

Dijital panoptikonun sakinleri Benthamcı panoptikonun aksine birbirleriyle yoğun bir iletişim kurmakta ve gönüllü olarak kendilerini ifşa etmektedir. Dijital denetim toplumu yoğun olarak özgürlükten yararlanmaktadır. Böyle bir toplum ancak kendi kendini ifşa ve soymayla mümkündür (Chul-Han, 2020e, s. 39). Han'a göre dijital panoptikonda tutsak-

lık durumu söz konusu değildir. Daha ziyade bizler bizatihi failer olarak dijital panoptikonun inşasına aktif olarak katılmaktayız. Bu durumun aksine Chul Han, seksenli yıllarda Almanya’da nüfus sayımına karşı şiddetli protestolar yapıldığını, lise öğrencilerinin bile sokağa çıktığını hatırlatır (Chul-Han, 2020e, s. 25). Nüfus sayımını dahi kendi özgürlüklerine ve mahremiyetine bir müdahale olarak gören insanlardan dijital panoptikonun gönüllü taraftarları haline nasıl geldiğimiz meselesi gerçekten de şaşırtıcı ve derin analizi hak eden bir meseledir.

Dijital panoptikonun sakinleri soyunarak, *nicelikleştirilmiş benlik* [*Quantified Self*]* hareketinin milyonlarca taraftarı gibi bedenini kablolarla bağlayıp onunla ilgili verileri gönüllü olarak ağa yollayarak panoptikonu desteklemiş olmaktadır. Yeni egemenlik bizi susturmaya zorlamak şöyle dursun yaşamlarımızı sürekli anlatmaya, her anımızı sürekli paylaşmaya, görüşlerimizi açıklamaya, ihtiyaçlarımızı ve arzularımızı dile getirmeye, kısacası kesintisiz bir iletişime teşvik etmektedir (Chul-Han, 2020e, s. 33). Sosyal medya platformları ya da dijital ağ sınırsız bir özgürlük imkânı sunduğu gerekçesiyle heyecanla karşılanırsa da bunun bir yanılsamadan ibaret olduğu çok geçmeden anlaşılmıştır. Sınırsız iletişim ve özgürlük eksiksiz bir kontrol ve gözetlemeye dönüşmüş durumdadır. Disiplin edici panoptikondan kurtulur kurtulmaz, ondan çok daha güçlü yeni panoptikona teslim olmaktayız (Chul-Han, 2020a, s. 18). Dijital panoptikonun hâkim olduğu neo-liberal ya da hiperkapitalist toplumda iletişim çok yoğun ve hızlı bir şekilde yaşanır ve bu durum iktidar tarafından da teşvik edilir. Bu yüzden içinde bulunduğumuz toplumu karakterize eden hususlardan biri şeffaflıktır.

Chul Han’a göre şeffaflık günümüzde enformasyon özgürlüğü ve demokrasi adına teşvik edilse de esasında bir ideoloji, hatta neoliberal bir

* Quantified self hareketi, mobil cihazlar ve giyilebilir teknolojik ürünler yardımıyla bireyin günlük aktivitelerinin otomatik olarak ölçülüp kayıt altına alınması şeklinde tezahür eden ve her geçen gün daha çok yaygınlaşan küresel bir girişimdir. Bkz. Victor R. Lee, “The Quantified Self (QS) Movement and Some Emerging Opportunities for the Educational Technology Field,” *Educational Technology* (2013): 30-42, erişim 10 Eylül 2022, https://www.jstor.org/stable/44430216#metadata_info_tab_contents.

dispozitifdir*. Enformasyona dönüştürmek amacıyla her şeyi muazzam bir biçimde dışa yönlendirmektedir. Daha fazla enformasyon ve iletişim günümüzün maddi olmayan üretim tarzında daha fazla üretimsellik, hızlanma ve büyüme anlamına gelmektedir (Chul-Han, 2020e, s. 39-40). Şeffaflık toplumunun panoptikonunu, disiplin toplumunun panoptikonundan ayıran özelliği, ilkinin kelepçelere, duvarlara, kapalı mekânlara ihtiyaç duymamasıdır. Birbirinden yalıtılmış mahkûmların bulunduğu Bentham tarzı panoptikonun tersine, onun sakinleri ağa bağlanmakta ve birbirleriyle yoğun bir iletişime girmektedir. Şeffaflığı güvence altına alan şey, tecridin beraberinde getirdiği yalnızlık değil, tam tersine hiper iletişimdir (Chul-Han, 2020e, s. 49).

Chul Han bu durumu ifade ederken iki farklı mimari yapı üzerinden bir iktidar analizine girer. Şeffaf bir şekilde tasarlanmış ve 7/24 açık olan Apple-Shop ile Mekke'deki siyah örtülü Kabe'nin arkitektomatik açıdan karşıt birer imge oluşturduklarını iddia eder. Kelime anlamı küp demek olan Kâbe, siyah örtüsü ile her türlü şeffaflıktan yoksundur. Küp de yine aynı şekilde boştur ve hiper kapitalist düzenin karşısında yer alan teolojik bir düzene işaret etmektedir (Chul-Han, 2020e, s. 29-30). Kâbe sadece din adamlarının erişimine açıktır. Buna karşılık Apple-Shop'un şeffaf küpü yirmi dört saat açıktır. Herkes müşteri olarak içeriye girebilir. Burada kapatma egemenliği ve açma egemenliği şeklinde birbirine karşıt iki egemenlik düzeni vardır. Apple-Shop'un temsil ettiği açma egemenliği diğerinden daha etkili ve verimlidir, çünkü kendini özgürlük olarak sunmaktadır. Hiper kapitalizm cam küple her şeye nüfuz eden, her şeyi aydınlatan ve paraya çeviren bir hiper iletişimi kutsamaktadır. İletişim, ticaret ve tüketim Apple-Shop bünyesinde bir ve aynı şey haline gelmektedir (Chul-Han, 2020e, s. 30).

Şeffaflık bilgi ve verilerin sınırsızca dolaşımında olmasını doğurur. Bu veriler dijital hafızaya işlenir ve hiçbir şekilde unutulmaz. Bentham'ın panoptikonundaysa verimli bir kayıt sistemi yoktur. Sadece uygulanan cezaların ve bunların nedenlerinin kayda geçirildiği bir "Disiplin Defteri"

*Foucault'da genel anlamı itibarıyla 'öznenin biçimlendirildiği düzenekler' anlamına gelen bu kavramın detaylı bir açıklaması için bkz. (Foucault, 2011, s. 119). Ayrıca bkz. (Keskin, 2014, s. 18-19).

vardır.* Mahkûmların hayatı protokole geçirilmiyordur (Chul-Han, 2020a, s. 69). Orwellci bir terminolojiyle ifade edecek olursak Big Brother, mahkûmların gerçekten ne düşündüğünü, ne arzu ettiğini bilemediğinden kör açılara sahiptir. *Big Brother*'in aksine *Big Data* hiçbir şeyi unutmaz ve sakinlerine 360 derecelik bir açıyla bakabildiğinden hiçbir şekilde kör açısı yoktur (Chul-Han, 2020e, s. 64). Chul Han'a göre sadece bu durum bile dijital panoptikonun, Bentham'ın panaptikonundan daha verimli olduğunu göstermektedir.

Chul Han'ın neo-liberal iktidar ile *dataizm* ilişkisine dair söyledikleri günümüz toplumunu ve iktidar yapısını anlama açısından oldukça önem arz etmektedir. *Big Data* toplumsal iletişimin dinamiklerine ilişkin kapsamlı bilgi edinmeye olanak sağlayan çok etkili bir psiko-politik araçtır. Bu bilgi, insan ruhuna nüfuz etme ve onu düşünce öncesi düzeyde etkilemeyi mümkün kılan bir iktidar bilgisidir (Chul-Han, 2020e, s. 40). *Big Data* insan davranışlarını teşhis etmeyi mümkün kılmaktadır. Böylece gelecek hesaplanabilir ve manipüle edilebilir hale gelmektedir. *Big Data* kendini son derece etkili ve verimli, psiko-politik bir araç olarak ortaya koymakta ve insanları kukla gibi oynatarak bir egemenlik bilgisi üretmektedir. Bu da muhataplar farkına bile varmadan insan ruhuna müdahale etmeyi ve onu etkilemeyi mümkün kılmaktadır. Dijital psiko-politika insan kişiliğini yönetilebilir ve ölçülebilir bir nesne derekesine indirdiğinden özgür iradenin sonuna işaret etmektedir (Chul-Han, 2020e, s. 31). Buradan hareketle neo-liberal iktidar tekniğinin başarılı olmasının nedenlerinden birinin *Big Data*'da yattığı söylenebilir. İnsanların şeffaflık adına kendilerine dair her türlü malumatı ifşa etmesi ve bunları kayıt altına alıp işleyen yapay zekânın gelişmesiyle iktidarın bizi bizden daha iyi bilen, ruhumuza dahi nüfuz edebilen bir hal aldığını söyleyebiliriz.

Neo-liberal iktidar pratiği baskılayıcı, engelleyici değil geleceği planlayıcı ve destekleyicidir. İletişimde bulunmak ve tüketmek noktasında insanlar bu iktidar tarafından kışkırtılır (Chul-Han, 2020a, s. 46). Olumsuzluktan ziyade olumluluk hâkimdir ki bu karşılığı anlama adına Orwell'in 1984 romanına bakılabilir. Orwell'in gözetim devletini tanımlayan temel unsur baskı, sansür ve şiddeti içeren olumsuzluk ilkesidir ve bu

* Bu bilgi için bkz. (Bentham, 2008, s. 44).

haliyle iktidarın arkaik modeline örnek olarak gösterilebilir. Big Brother aleyhinde eylemde bulunanlar işkence gibi arkaik iktidar teknikleri ile ehlileştirilmeye çalışılır. Ayrıca burada hükmetmenin acı çektirmekle ve aşağılamakla mümkün olduğu iddiası ile karşılaşırız (Orwell, 2016, s. 302). İnsanlara ilişkin bilgiler kayıt altına alınsa da bu bilgiler yine baskı ve güç uygulamak için kullanılır. Örneğin, romanın başkahramanlarından biri olan Winston'un farelerden çok korktuğunun bilgisi işkenceyi uygulayacak iktidarda mevcuttur ve iktidar bunu mahkûmu konuşturmak adına fare ile işkence etme şeklinde kullanır (Chul-Han, 2020e, s. 40). Günümüz toplumunda ise özellikle sosyal medya aracılığıyla bizden talep edilmeyen, hatta mahrem sayılabilecek bilgileri dahi kendiliğinden ifşa etmekteyiz. Dolayısıyla verileri elde etmek ve elde edilen verilerin işlenmesi noktasında bahsedilen iki iktidar biçimi arasında oldukça büyük farklılık söz konusudur.

Han, engelleyici ve baskıcı olmayan neo-liberal rejimin iktidar tekniğinin baştan çıkarıcı olduğunu dile getirir. Yasaklamak yerine baştan çıkararak bu iktidar tekniği ile birlikte artık istediğini itaat yoluyla değil, hoşlanma yoluyla yaptıran *akıllı iktidar* devrededir (Chul-Han, 2020e, s. 40). İnsanlar iletişim halindeyken, tüketirken ya da çok basit bir şekilde sosyal medyada beğen butonuna basarken egemenlik ilişkilerine tabi olmaktadır. Baskı altına alınmak veya disipline edilmek yerine duyguların okşanarak ruhun kışkırtılması söz konusudur. Bu güç susmaya zorlamadığı gibi sürekli iletişim halinde kalmaya, görüşlerimizi, paylaşmaya, arzu ve ihtiyaçlarımızı bildirmeye teşvik etmektedir. Günümüzdeki neo-liberal iktidar bu haliyle özgürlüğü baskılayıp inkâr etmez fakat çok incelikli bir teknikle onu sömürür (Chul-Han, 2020e, s. 41). Chul Han'ın içinde bulunduğumuzu iddia ettiği özgürlük krizinin en temel sebebi de budur.

Şeffaflık, dijitalizm, yoğun iletişim ve bilgi trafiği artık bireylerin ruhuna kadar işleyecek ve kendisini görünürlükten uzak tutacak bir iktidar mekanizmasını mümkün kılar. İnsanlar gönüllü bir şekilde kendilerini ifşa ettiğinden Dijital toplumun *Big Brother*'ına yapacak çok fazla iş kalmaktadır. Diğer bir ifadeyle verilerin elde edilmesi artık şiddet veya zora değil kişilerin paylaşmaya dair hissettikleri içsel bir ihtiyaca dayanmaktadır (Chul-Han, 2020a, s. 18).

Chul Han'a göre günümüz neo-liberal toplumunda artık her şey akıllı olmuştur. Yakın gelecekte sadece insanların değil her şeyin, aynı zamanda nesnelerin de birbiriyle ağ bağlantılı olduğu Akıllı bir Şehir'de* (*Smart City*'de) yaşamaya başlamamız olasıdır. Nesnelerin interneti ile de artık sadece arkadaşlarımızdan değil araç-gereçlerimizden, evcil hayvanlarımızdan ve buzdolabındaki gıda maddelerinden de e-postalar almaya başlamamız kuvvetle muhtemeldir (Chul-Han, 2020e, s. 37). Örneğin, Schwab ve Davis'e göre önümüzdeki 5-10 yıl içerisinde seksen milyar bağlı aygıt, insanlarla ve birbirleriyle sürekli iletişim halinde olacaktır. Bu etkileşim, analiz ve çıktı ağı, nesnelerin üretilme biçimlerini yeniden şekillendirecek, gereksinimlerimizi tahmin edecektir (Schwab & Davis, 2019, s. 137).

Nesnelerin interneti aynı zamanda tam bir gözetim toplumundan ayırt edilemeyen şeffaflık toplumunu da tamamlamakta ve yetkinleştirmektedir. Çevremizi saran nesneler bizi gözlemlemekte ve gözetim altında tutmaktadır. Bize sürekli olarak enformasyon yollamaktadırlar. Sözgelimi buzdolabı yeme alışkanlıklarımızı, ağ bağlantılı diş fırçası ise diş sağlığımızı çok iyi bilmektedir. Nesneler yaşamın protokolünün tutulmasında aktif bir rol oynamaktadır. Dijital denetim toplumu akıllı gözlüğü de bir gözetim kamerasına, akıllı telefonu ise dinleme işlevi olan bir böceğe dönüştürmektedir (Chul-Han, 2020e, s. 38).

Neo-liberal toplumu tanımlayan şey bu toplumun pozitiflik, olumluluk toplumu olduğu ve yasaklardan, baskılardan ziyade özgürlüğü kısıktırarak, bedene nüfuz etmektense ruhu okşayarak iş gördüğüdür. Diğer bir deyişle burada söz konusu olan biyo-politikadan ziyade psiko-politikadır. İşte Chul Han bu açıklamaların izlerini şiddetin dönüşümü üzerinden de sürmeye çalışır. Onun şiddete dair analizi şimdiye kadar söylediklerini pekiştirip tamamlayan bir özelliğe de sahiptir.

Chul Han'ın şiddet incelemesi ilk olarak şiddetin makro-fiziksel tezahürlerine odaklanır. Burada *ben ve öteki*, *dost ve düşman*, *iç ve dış* gibi kar-

* Bir örneği Neom adıyla Suudi Arabistan'da 26,500 km²'lik bir alanda yapılması planlanan ve 500 milyar dolar gibi bir maliyeti olacağı tahmin edilen şehirdir. Bkz. Al Arabiya English, "Who is Nadhmi al-Nasr, the new CEO of Saudi Arabia's NEOM?," (Alarabiya News, 2018), erişim 4 Şubat 2022, <https://english.alarabiya.net/business/economy/2018/07/03/Who-is-Nadhmi-al-Nasr-the-new-CEO-of-Saudi-Arabia-s-NEOM-mega-city->

şıtlıklara dayanan ve daha çok olumsuzluk şeklinde ortaya çıkan bir şiddet söz konusudur. Bu şiddet biçimleri arasında mitolojilerdeki tanrıların gazabını, işkenceyi, hükümdarın kelle-alıp veren şiddetini, terörizmi, gaz odalarındaki kansız şiddeti vb. sayabiliriz (Chul-Han, 2020b, s. 9).

Chul Han, makro-fiziksel şiddetin daha örtük biçimlerde, söz gelimi dilsel bir şiddet olarak da gözlemlenebileceğini ifade eder. İftira atan, bir şeylerden yoksun bırakan, aşağılayıp itibarsızlaştıran keskin bir dilin şiddeti de fiziksel şiddet gibi bir olumsuzluk şiddetidir (Chul-Han, 2020b, s. 9-10). Çünkü en temelde karşıtlıklar ve olumsuzluk üzerine inşa edilmiştir.

Modern dönem öncesinde şiddet ile iktidar arasında bir paralellik olduğu düşünüldüğünden şiddetin kamusal alanlarda ve aleni bir şekilde uygulanmasından imtina edilmez. Bilakis şiddet, toplumsal pratiğin ve iletişimin önemli bir parçası olarak gündelik hayata içkin bir şekilde tezahür eder. Hükümdar iktidarını ve gücünü kan dökerek ilan eder. Kan dökme ve şiddet eylemi bu yüzden seyirlik hale de getirilir. Chul Han'a göre şiddet ve şiddetin sergilenmesi, iktidarın ve hegemonyanın önemli bir aracı olarak işlev görür (Chul-Han, 2020b, s. 16).

Chul Han'ın bu konuda söyledikleri Foucault'nun XV. Louis'in canına kast eden fakat bunu başaramayan sözde suikastçı Damiens hakkındaki cezanın infaz edilmesine dair *Hapishane'nin Doğuşu* eserinde yer verdiği şiddet sahnesini çağrıştırır. Burada kükürtle yakılma olayından, beden uzuvlarının parçalanmasına kadar çok zalimane bir şiddet, bütün bir Paris halkının gözleri önünde gerçekleşir (Foucault, 2015, s. 32-33).

Foucault, bu infaz sahnesini egemen iktidarın, şiddet ve gösteri şeklindeki iki temel niteliğine vurgu yapmak için verir. Chul Han ise örneğini tarihsel olarak daha gerilerden, Helen toplumundan seçer. Helenler işkenceye *ἀναγκή* adını veriyordu. *ἀναγκή* “gerekli” ya da “kaçınılmaz” demektir. Bu toplumda işkence bir kader ya da doğa kanunu şeklindeki bir zorunluluk (*ἀνάγκη*) gibi algılanır ve kabullenilir. Chul-Han'a göre karşımızda fiziksel şiddeti amaca götüren bir araç olarak kutsayan bir toplum vardır (Chul-Han, 2020b, s. 15).

Chul-Han'a göre modern dönemle birlikte zalimane şiddet hem siyasi arenadan hem de toplumsal düzlemlerde aşamalı olarak meşruiyetini

kaybederek görünürlükten kaybolur. Şiddetin artık kamusal alanlarda aleni bir şekilde sergilenmesinin yerine halkın giremediği özel mekânlara hapsolması söz konusudur. “Şiddet kendini gururla sahnelemek yerine utançla gizlemektedir” (Chul-Han, 2020b, s. 17). Fakat bu durum şiddetin toplumsal ve politik yaşamdan silinip atıldığı anlamına gelmez. Aksine şiddet, çok daha sinsî ve tehlikeli bir şekilde varlığını muhafaza eder.

Chul Han’a göre nasıl ki neo-liberal toplum bir negatiflik ya da olumsuzluk toplumu değil de pozitiflik ya da olumluluk toplumuysa şiddet de önceden olduğu gibi olumsuzluk şiddeti olarak değil daha çok pozitifliğin/olumluluğun şiddeti olarak mevcuttur. Örneğin, aşırı haber ve bilgi, dilin *spamlaşması*, aşırı iletişim, *olumluluğun* şiddetinin görüntüleridir (Chul-Han, 2020b, s. 10). Chul-Han bu süreçte küreselleşmenin de bir rolü olduğunu düşünür. Küreselleşme süreci sınırları ve farkları hızla ortadan kaldırdığı için şiddet de olumsuzluk şiddeti olarak değil olumluluk şiddeti olarak tezahür eder. Bu şiddet her türlü düşmandan ve iktidardan yoksun gerçekleşir (Chul-Han, 2020b, s. 10).

Chul Han’a göre günümüz toplumu giderek Ötekinin veya Yabancı’nın olumsuzluğunu üzerinden atmaktadır. Bu durum şeffaflık toplumunun gereklerinden ya da taleplerindendir. Çünkü bir olumsuzluk göstergesi olarak Öteki ile pürüzsüz ve haliyle şeffaf bir iletişim mümkün değildir. Aynılığın hüküm sürdüğü bir iletişime kıyasla Ötekiler arası iletişimde Ötekinin direnci söz konusu olur ki bu direnç pürüzsüz iletişime sekte vurur (Chul-Han, 2020f, s. 23). Şeffaflık, sisteme hız ve istikrar kazandırabilme adına aynılığı hâkim kılmalı ya da diğer bir ifadeyle ötekiyi elimine etmelidir. Han’a göre bu edimin totaliter bir yanı da bulunmaktadır. Farklılığın yok edilip aynılığın hâkim kılındığı, Chul Han’ın deyişiyle “hizaya getirilmiş bir toplumla yüz yüzeyizdir”. Han’a göre bu hizaya getirme ediminin yeni adı artık şeffaflıktır (Chul-Han, 2020f, s. 16). Buradan hareketle neo-liberal toplumda şeffaflık söyleminin ideolojik ya da hegemonik bir işlev gördüğünü de söyleyebiliriz.

Aşırı olumluluk şeklindeki şiddette ağırlık noktası içeri kaymış bir biçimde azalmadan sürmektedir. Ağırlık noktasındaki kayma, esasında neo-liberal toplumun *yapmalısın* ya da *yapmak zorundasın* şeklindeki komutlarla işleyen bir güç olarak değil *yapabilirsin*, *becerebilirsin* şeklinde motive edici bir formda sunulmasından ileri gelir. Bu durum da esasen

neo-liberal bireyin Han tarafından başarı ya da performans öznesi olarak adlandırılmasının ne kadar yerinde olduğunu göstermektedir.

Chul Han, *becerebilirsin* ya da *yapabilirsin* ifadesinin performans öznesinin üzerinde çok ciddi baskılar ürettiği iddiasındadır. Burada bir emir ya da dışarıdan doğrudan bir komut söz konusu olmadığından performans öznesi bu durumda kendisinin özgür olduğunu düşünür. Fakat *becerebilirsin* ifadesi, özne üzerinde bir komut ya da emir şeklindeki *becermelisin* ifadesinden daha çok baskı üretir. Çünkü burada öznenin kendi kendisine uyguladığı baskı söz konusudur ki bu başkasının uyguladığı baskıya göre daha tehlikeli, hatta ölümcüldür. Neo-liberal rejim baskıcı yapısını, kendini artık *tabi olan özne* olarak değil de, planlanacak bir proje olarak kavrayan tekil bireyin görünürdeki özgürlüğünün ardında gizler. Chul Han'a göre içinde yaşadığımız rejimin hilesi işte budur. Dahası, başarısızlık kişinin kendi suçudur ve bu suçu artık hep yanında taşıyacaktır. Kendi başarısızlığı için suçlayabileceği hiç kimse yoktur. Artık borçtan kurtarma ve kefarete ödeme olanağı da kalmamıştır. Bunun sonucunda sadece bir borç krizi değil, mükâfat krizi de baş gösterir (Chul-Han, 2020c, s. 18). Bu durum performans öznesinin hem çabasının hem de bu çaba sonucunda elde edilecek mükâfatın, diğer bir ifadeyle, nihai sonucun erişilmez olmasından ileri gelir.

Yani başarıya odaklı özne kendini aşma zorunluluğu hissederek kendisiyle rekabete girmektedir. Chul Han'ın da belirttiği gibi, öznenin kendisiyle girdiği rekabet gölgeyle girilen yarışa benzer ve ölümcüldür. İçinde bulunduğumuz çağın temel hastalıklarının depresyon gibi ruhsal hastalıklar olmasının sebebi öznenin kendisine yönelik saldırganlığında aranmalıdır. Dışarıdan gelen sömürü ve şiddet, yerini öznenin kendisinden yani içeriden gelen şiddete ve sömürüye bırakmıştır. Bu yeni durumda önceki ne göre çok daha fazla tehlike barındıran unsur öznenin kendisini özgür sanmasıdır (Chul-Han, 2020b, s. 46). “Savaşın gümbürtüleri” susmamıştır. Ama bu ses her türlü hükümdardan ve düşmanlıktan azade bir muharebeye, tekil bir savaşa aittir. Chul Han bu durumu insanın hem gardiyan hem de mahkûm olduğu bir çalışma kampına benzetir. Talimatlar artık disiplin toplumunun zindanlarından değil, başarı odaklı performans öznesinin ruhundan gelmektedir. Bu yüzden bu tutukluluk hali performans öznesi

tarafından, her ne kadar paradoksal olsa da, özgürlük hali olarak düşünülmektedir (Chul-Han, 2020b, s. 94).

İktidar teknikleri de şiddetin içselleştirilmesinden yararlanır. Bu içselleştirme aynı zamanda öznenin dış otoriteyi içselleştirmesini sağladığından iktidar çok daha zahmetsizce uygulanabilmektedir. Chul Han, Bourdieu'ye referansla, *simgesel şiddet* de, alışkanlığın otomatizminden yararlanan bir şiddet türü olduğuna dikkat çeker. Han'ın bu ifadesine benzer şekilde Bourdieu de simgesel şiddet* kullanmayı sağlayan her iktidarın, ilişkilerini gizleyerek anlam dayatabilen ve bu anlamları da meşru gösterebilen bir iktidar olduğunu söyler (Akt. Schwartz, 2013, s. 129). Bu durumda mevcut iktidar ilişkileri herhangi bir kaba güce ya da fiziksel şiddete başvurma ihtiyacı duymaksızın devam eder.

Chul Han'a göre böylesi bir iktidar altındaki toplumlarda *öteki* de artık ciddi bir gerilim yaratabilecek durumda değildir. Chul Han, Schmitt'in terminolojisini kullanarak Öteki'nin simgelediği düşmanın, *rakibe* dönüşerek olumlandığı iddiasında bulunur ve bu durumu çok veciz bir dille şu şekilde ifade eder:

...Her bağışıklık tepkisi başkalığa karşı gösterilir. Günümüzde farklılık, başkalık giderek tüketilebilir bir farka dönüşüyor ve artık bir bağışıklık tepkisi doğurmuyor. Deriye batıp bağışıklık sisteminin şiddetli savunma reaksiyonuna yol açacak o yabancılık dikeninden yoksundur. İmmüno-lojik Öteki'ne karşın, yabancı günümüzde artık bir bağışıklık tepkisi üretmeyen egzotik bir Öteki'ne dönüşüyor ve olumlanıyor. Şiddetin makro mantığına karşın mikro mantığı, immünolojik modele göre işlemiyor. Şiddetin mikro mantığı bir aynılıklar mantığıdır (Chul-Han, Şiddetin Topolojisi, 2020b, s. 79).

Chul Han aynılık mantığının hüküm sürdüğü durumu cehenneme benzetir. Ona göre “aynılık cehennemi” olumsuzluğun şiddetinden farklı birtakım özel şiddet biçimleri ortaya çıkartmaktadır (Chul-Han, 2020b, s.

*Pierre Bourdieu simgesel şiddetin izlerini kadın-erkek ilişkilerine kadar sürer. Hatta paradoksal itaatin mükemmel bir örneği olarak eril tahakkümü gösterir. Burada kadının/kurbanın dahi fark etmediği tarzda hissedilmeyen ve görülmeyen saf sembolik şiddet mekanizması devrededir. Tahakküm eden kadar edilenin de tanıdığı sembolik ilke söz konusudur (Bourdieu, 2015, s. 11-12).

69). Olumluluk toplumu karakterize eden şeylerden birinin aynılık olduğu Han'ın ifadelerinden anlaşılmaktadır. Bu olumluluk toplumu Chul Han'ın "immünolojik toplum" dediği ve en temelde iç-dış, ben-öteki ya da dost-düşman* şeklinde ikili ayrımlarla karakterize olan toplumdan farklıdır (Chul-Han, 2020d, s. 15). Ona göre artık post-immünolojik bir toplumda yaşamaktayız.

Chul Han'a göre post-immünolojik toplumda kapitalist sistem, hızlanmak için yabancı sömürüden kendini sömürmeye, yapmak zorunda olmaktan yapabilirliğe geçmek durumundadır (Chul-Han, 2020b, s. 132). Bugün toplum artık bağışıklık şemasıyla açıklanamayacak bir duruma evrilmektedir. Empatik anlamda Öteki ya da Yabancı kaybolmakta, bağışıklık tepkisi de onunla yitip gitmekte ve aynılık hüküm sürmektedir. Aynılığın hüküm sürmesi ya da diğer bir ifadeyle başkalığın kaybolması, negatifliğin azaldığı bir zamanda yaşadığımızı gösterir (Chul-Han, 2020d, s. 12). Bu yüzden şiddet de kendini olumsuzluk ya da negatiflik olarak değil pozitiflik şiddeti olarak gösterir.

Pozitiflik şiddeti, düşmanlığı şart koşmaz. Pozitif şiddet müsama-hakâr ve teskin edilmiş bir toplum içinde serpilmiştir. Burada dost ile düşman, iç ile dış veya kendi ile yabancı gibi kutuplaşmalara mahal yoktur (Chul-Han, 2020d, s. 15). Han'a göre sözgelimi Baudrillard, pozitif bir şiddetin de mümkün olduğunu fark etmiş fakat onu immünolojik bir modelle açıklamaya çalışarak esas noktayı kaçırmıştır. Düşmanlık soykütüğüne dair Baudrillard'ın açıklama hala immünolojik bir modele dayanır. Yani dost-düşman, iç-dış vb. kavram çiftleriyle izaha girer. Han ise şiddetin pozitifliği ile daha ziyade post-immünolojik bir açıklama modeli gündeme getirir. Burada artık dıştan gelen bir düşman, baskı ya da tehlike söz konusu değildir. Han'ın "içkinlik terörü" şeklinde kavramsallaştırdığı kişinin

* Carl Schmitt, The Concept of Political başlıklı eserinde ahlak alanının iyi-kötü, estetik alanının güzel-çirkin kavram çifti ile karakterize olduğu gibi politik eylem ve hareketlerin kendisine indirgenebileceği temel politik ayrımın da dost-düşman ayrımına dayandığını iddia eder (Schmitt, 2007, s. 26). Politik olanı ikili karşıtlık temelinde kuran C. Schmitt, Han'a göre görüşlerini immünolojik toplum temelinde ifade etmiştir. Tıpkı, Bourdieu, Boudrillard, Foucault, Agamben gibi. Oysa Han'ın iddiası günümüz neo-liberal toplumunun karşıtlıklar ya da farklılıklar temelinde değil aynılık temelinde işleyen post immünolojik bir toplum olduğudur.

kendi kendisine yönelik bir baskı, bir tahakküm vardır. Bu tahakkümün tezahürü ise psikolojik-sinirsel ve nörolojiktir.

Sonuç

Chul Han'ın iktidara dair söylediklerini esasen Marksist geleneği çokça meşgul etmiş bir soruya yanıt olarak okumak mümkündür. Bilindiği gibi, Marks kapitalizmin, iç çelişkilerinden hareketle sonunun yakın olduğunu söylemiş, fakat beklenen devrim bir türlü gelmemiştir. Haliyle Marksist gelenek bu problemi ya da diğer bir ifadeyle kapitalizmin başarısının altında yatan unsurların neler olduğu meselesini merkeze aldı. Chul Han'ın başarılarından biri bu soruya tatmin edici bir yanıt verebilmiş olmasıdır.

Chul Han'a göre neo-liberal toplumun en büyük başarısı iktidarın görünmez bir hal alması ve merkeziyetsizleşmesidir diyebiliriz. Bu toplum, bireyleri başarı ve performans öznelerine dönüştürerek hedefi dışarıdaki herhangi bir iktidar odağından bireyin kendisine, ruhuna yönlendirebilmiş ve bunu yaparken de öznelerle sınırsız bir şekilde özgür olduğu hissiyatı verebilmiştir. Dolayısıyla özne için özgürlük ihlali, yasaklama ya da baskı söz konusu olmadığından iktidara karşı bir devrim ya da başkaldırı da mümkün olmamaktadır. “Özgürlüğü engellenmeyen fakat neo-liberal iktidar tarafından sınırsızca sömürülen” öznelerde başkaldırıdan ziyade psikolojik rahatsızlıklar ve intiharlar baş göstermektedir ki Han bu durumu yorgunluk toplumu olarak kavramsallaştırmıştır.

Neo-liberal iktidar tekniğinin bir diğer başarısı da “şeffaflık” söylemini *big data* ve kontrol için kullanabilmesidir. Çağımız, yaşamın her alanında bireylerin kendilerine dair bilgileri gönüllü bir şekilde erişime açtığı bir ifşa toplumuna dönüşmektedir. Buradan çıkacak netice veri totaliterliği ya da yeni bir ideoloji olarak *dataizm*dir. İktidar, her türlü veriye kolayca erişip bunları kullanabilmektedir. İlginç olan ise bu verilere ulaşmak için çoğunlukla zora ihtiyaç duymuyor olmasıdır. Sınırsız özgürlük hissi ve şeffaflık propagandası ile bireyler kendilerini gönüllü olarak açmaktadır. Bu da iktidara bireylerin ruhlarına kadar nüfuz edebilme imkânını tanımaktadır. Han, bu gerçeklikten hareketle iktidarın artık Foucault'nun tanımladığı şekliyle bir biyo-politika şeklinde değil, “psiko-politika şeklinde tezahür ettiğini iddia eder”. Ancak neo-liberal iktidar, gelişen teknolojinin sosyolojik ve psikolojik düzlemde gerçekleştirebildiği dönüşümle

her ne kadar ruhun en ince ayrıntılarına kadar işleyip bireyi şekillendirebiliyorsa da bu bedene yönelik ilginin iktidarın gündeminden çıktığı şekilde yorumlanmamalıdır. Diğer bir ifadeyle Chul-Han'ın ifade ettiği şekliyle iktidarın artık bedeni merkeze alarak yasak, zor ya da şiddete dayalı bir politika yürütmesine gerek kalmadığı düşüncesinin gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Esasında teknolojik tekilliğin yansımalarının sağlık, biyoloji gibi alanlara etki ettiği bir çağın başlangıcında yaşamaktayız. Bu çağda Han'ın düşündüğünün aksine bedene fazlasıyla önem verilir. Hatta bu yüzyılda en büyük araştırma alanı, DNA ve beyin özelinde insan bedenidir diyebiliriz. Bu duruma bir örnek olarak insan DNA'sının depolama birimi olarak kullanılabilme ihtimalinden bahsedilebilir. Schwab'a göre dijital olarak hareket eden bir dünyada yaratılan büyük miktardaki veri, yoğun ve uzun dönemli depolama olanakları sunan yeni yaklaşımlar gerektirir. Bunun için bir çözüm DNA'yı kullanmaktır. 2012'de Harvard'dan G. Church, DNA üzerinde mevcut en iyi flash bellekten yoğunluk bakımından 100.000 kattan daha fazla veri depolama olasılığı olduğunu göstermiştir (Schwab & Davis, 2019, s. 117). Ayrıca, 26 Mart 2020'de Microsoft, Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü'nden bir patent almıştır. Bu patent, insanın bedensel aktivitelerinin kripto para üretmede kullanılacağını bildirmektedir. Günümüz eko-feministlerinden aktivist yazar Vandana Shiva bu durumu şu şekilde yorumlar:

Microsoft'un işlemek istediği 'vücut aktivitesi', insan vücudundan yayılan radyasyon, beyin aktiviteleri, vücut sıvısı akışı, kan akışı, organ aktivitesi, göz hareketi, yüz hareketleri ve kas hareketleri gibi vücut hareketlerinin yanı sıra görseller, dalgalar, sinyaller, metinler, sayılar, dereceler gibi herhangi bir aktivite tarafından algılanabilen ve temsil edilebilen faaliyetleri ya da herhangi bir bilgiyi ya da veriyi kapsar. Patent, bedenlerimizin ve zihinlerimizin Microsoft'un yeni kolonileri olduğunun ilanıdır. Biz "hammaddenin" madenleriyiz, veriler bedenlerimizden çıkartılıyor (Shiva, 2020).

Söylenenlere ek olarak tasarım bebekler, mRNA gen terapileri, CRSPR-cas9 gibi yöntemler kaçınılmaz bir şekilde iktidarın bedene yönelmesini gerektirir ve bu bağlamda da tıp, biyoloji vb. disiplinlerle sürekli irtibat halinde ve iş birliği içinde olmasını zorunlu kılar. Diğer bir ifadeyle

önümüzdeki süreçte iktidar, özellikle tıbbın otoritesine yaslanarak işleyecek gibi durmaktadır. Chul Han'ın pisko-politika şeklinde kavramsallaştırdığı neo-liberal düzenin işleyişi çok incelikli bir hal alarak ruhun en derinlerine kadar nüfuz edebilmeyi başarsa da bu bedene artık ihtiyacı olmadığı anlamına gelmez. Bizler esasında biyo-politikanın iktidarın ilgi alanından çıktığı salt psiko-politiğin işlediği bir iktidar modeline tanıklık etmemekteyiz. İçinde bulunduğumuz dönem, Foucaultcu anlamıyla bir biyo-politik ya da Chul Han'ın ifade ettiği üzere psiko-politik olmaktan ziyade psiko-somatik bir işleyişin hâkim olduğu bir süreç karşılık gelmektedir. Beden de en az ruh kadar üzerinde çalışılan, eğilip bükülen, dönüştürülen bir şey olmaya devam etmektedir. İktidarın bedene mi ruha mı daha fazla ağırlık verdiği meselesi şartlara bağlı olarak değişkenlik gösterse de biri lehine diğerinin göz ardı edildiğini söylemek gerçekliğe temas etmekten uzaktır.

Bedenin de en az ruh kadar iktidarın gündeminde olduğuna dair iddiamız esasında iktidarın Han'ın düşündüğü gibi artık baskı ve yasaklara ihtiyacı olmadığı ya da bunlara başvurmadağı iddiasını da sorgulamayı gerektirir. Bu meseleyi aydınlatılabilme adına özellikle salgın (Covid-19) sürecinde ulus-devletlerin aldığı önlemler ve uygulamaya koyduğu pratiklere bakmak yetecektir.

Salgınla mücadele sürecinde daha esnek ve özgürlükten yana tavır koyan liberal demokrasinin hâkim olduğu Batı ülkelerinin değil de otoriter (hatta dijital bir faşizmin hâkim olduğu) Çin'in başarılı olduğu yönünde fazlaca haber, bilimsel makale, röportaj yayımlandı.* Çin'in başarısı dijital takip sistemleri aracılığıyla sürekli bir gözetimi hayata geçirmiş olmasına ve çok sıkı karantina ile yasaklara başvurmasına, yani otoriter bir biyo-politikaya başvurmasına bağlandı. Öyle ki Çinli otoritelerce hastalık yayacağı şüphesiyle yurttaşlarının kapılarına kilit dahi vuruldu. Çin'in gerçekten başarılı olup olmaması meselesi her ne kadar çok önemli olsa da burada konu edinilen hususu, yani baskıcı, otoriter iktidarın miadını dol-

* Özellikle felsefe dünyası içerisinde Zizek ve Bodiou gibi isimler bu görüşü savunmuşlardır. Zizek için bkz. (Zizek, 2020, s. 10). Ayrıca bkz. (Zizek, 2020a, s. 17-29). Zizek burada Çin'in başarısını kabul eder fakat bunun daha şeffaf ve demokratik bir yoldan yapılabileceği şeklinde naif bir iddiada bulunur. Alain Bodiou için bkz. (Badiou, 2020, s. 64).

durmadığı iddiasını, çok etkilemeyecektir. Çünkü şayet gerçekten başarılı olduysa (Çin'in kapalı bir toplum olması sebebiyle oradan gelen verilerin şüpheli olması böyle koşullu bir ifadeye başvurmanızın gerekçesidir) bunu baskı, yasak ve şiddete başvurarak gerçekleştirebilmiştir. Bu konuda başarılı olamamış da başarılı olduğu yönünde bir imaj çalışması ya da propaganda söz konusuysa yine günümüzde baskıcı ve otoriter bir iktidar modelinden yana tavır konulmaya ve halkları da bunun ne kadar gerekli olabileceğine inandırma gayreti vardır diyebiliriz. Sonuç olarak baskı ve yasaklarla karakterize olan iktidarın günümüz neo-liberal toplumlarında dahi gündemden kalkmadığı görülmektedir.

Avusturya, Almanya, Fransa, Hollanda, İtalya gibi Avrupa ülkeleri ile Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda gibi ülke iktidarlari da salgın süreci ilerledikçe daha baskıcı ve şiddete meyleder bir hal almıştır. Bahsi geçen ülkelerdeki hükümetlerin salgın politikalarına karşı özgürlüklerine müdahale olduğu düşüncesindeki yurttaşların eylemleri kolluk kuvvetlerinin çok şiddetli müdahaleleriyle bastırılmaya çalışılmıştır. Bu durum negatif bir iktidar pratiğine günümüzde dahi başvurulabileceğini göstermektedir.

Baskı-şiddet ve yasaklarla nitelenen negatif pratikler her ne kadar iktidarın başvurmak istemediği, iktidarın etkinliğini ve gücünü zayıflatan şeyler olsa da bu nitelikler iktidarın tarihsel ya da ilineksel değil tözsel özellikleridir diyebiliriz. Diğer bir ifadeyle iktidarlari her ne kadar başvurmak istemese ve başvurmasa da bunlar iktidarın tarihin belirli bir döneminde üzerinden attığı ve yoluna onlarsız devam ettiği şeyler olmayıp ihtiyaç olması halinde heybesinden çıkaracağı emniyet supaplarıdır diyebiliriz.

Kaynaklar

- Alarabiya News (2018). PROFILE: Who is Nadhmi al-Nasr, the new CEO of Saudi Arabia's NEOM?. 02.04.2022, Alarabiya News:
<https://english.alarabiya.net/business/economy/2018/07/03/Who-is-Nadhmi-al-Nasr-the-new-CEO-of-Saudi-Arabia-s-NEOM-mega-city>
 Arendt, H. (1997). *Şiddet Üzerine*. (Çev. B. Peker) İstanbul: İletişim Yayınları.
 Badiou, A. (2020). Salgın Durumuna Dair. (Çev. E. Ünal). *Çivisi Çıkan Dünya*. (Ed. E. Ünal). İstanbul: Runik Kitap Yayınları, 61-69.

- Bentham, J. (2008). *Panoptikon: Gözün İktidarı*. (Çev. B. Çoban, & Z. Özarslan) İstanbul: Su Yayınları.
- Bourdieu, P. (2015). *Eril Tabakküm*. (Çev. B. Yılmaz) İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Brown, W. (2017). *Halkın Çözülüşü*. (Çev. B. E. Aksoy) İstanbul: Metis Yayınları.
- Canetti, E. (2006). *Kitle ve İktidar*. (Çev. G. Aygen) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Chul-Han, B. (2020). *İktidar Nedir?* (Çev. M. Özdemir) İstanbul: İnsan Yayınları.
- Chul-Han, B. (2020a). *Psikopolitika: Neoliberalizm Ve Yeni İktidar Teknikleri*. (Çev. H. Barışcan) İstanbul: Metis Yayınları.
- Chul-Han, B. (2020b). *Şiddetin Topolojisi*. (Çev. Z. Dilek) İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Chul-Han, B. (2020c). *Eros'un İstirabı*. (Çev. Ş. Öztürk) İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Chul-Han, B. (2020d). *Yorgunluk Toplumu*. (Çev. S. Yalçın) İstanbul: Açılımkitap Yayıncılık.
- Chul-Han, B. (2020e). *Kapitalizm ve Ölüm Dürtüsü*. (Çev. Ç. Tanyeri) İstanbul: İnka Kitap.
- Chul-Han, B. (2020f). *Şeffaflık Toplumu*. (Çev. H. Barışcan) İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Foucault, M. (1993). *Ders Özetleri: 1970-1982*. (Çev. S. Hilav) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Foucault, M. (2011). *Entelektüelin Siyasi İşlevi*. (Çev. F. Keskin, Dü., I. Ergüden, O. Akınhay, & F. Keskin) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2014). Özne ve İktidar. (Çev. O. Akınhay). *Özne ve İktidar: Seçme Yazılar 2* (Ed. O. Akınhay & I. Ergüden). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 57-83.
- Foucault, M. (2015). *Hapishane'nin Doğuşu*. (Çev. M. A. Kılıçbay) Ankara: İmge Kitabevi.
- Han, B.-C. (2020). *Zamanın Kokusu*. (Çev. Ş. Öztürk) İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Hegel, G. (1991). *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*. (Çev. C. Karakaya) İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Keskin, F. (2014). Sunuş: Özne ve İktidar. *Özne ve İktidar: Seçme Yazılar 2* (Ed. I. Ergüden, & O. Akınhay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 11-25.
- Lee, V. R. (2013). The Quantified Self (QS) Movement and Some Emerging Opportunities for the. *Educational Technology*, 39-42.
- Lemke, T. (2015). *Foucault, Yönetimsellik ve Devlet*. Ankara: Pharmakon.
- Lukes, S. (2016). *İktidar Radikal Bir Görüş*. (Çev. M. Ratip) İstanbul: İletişim Yayıncılık.

- Mann, M., & Hall, J. A. (2014). *Yirmibirinci Yüzyılda İktidar*. (Çev. E. Gerçek) İstanbul: Açılımkitap.
- Megill, A. (1998). *Aşırılığın Peygamberleri*. (Çev. T. Birkan) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Orwell, G. (2016). 1984. (Çev. C. Üster) İstanbul: Can Yayınları.
- Pease-Watkin, C. (2008). Bentham'ın Panoptikon'u ve Dumont'un Panoptique'i. *Panoptikon: Gözün İktidarı* (Ed. B. Çoban, & Z. Özarslan). İstanbul: Su Yayınevi, 77-86.
- Schmitt, C. (2007). *The Concept of Political*. (Çev. G. Schwab) Chicago: The University of Chicago Press.
- Schwab, K. (2021). *Dördüncü Sanayi Devrimi*. (Çev. Z. Dicleli) İstanbul: Optimist.
- Schwab, K., & Davis, N. (2019). *Dördüncü Sanayi Devrimini Geliştirmek*. (Çev. N. Özata). İstanbul: Optimist.
- Schwartz, D. (2013). *Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nun Sosyolojisi*. (Çev. E. Gen) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Shiva, V. (2020). *Independent Türkçe*. 03 02, 2022 tarihinde Independent Türkçe Web Sitesi: <https://www.indyturk.com/node/251231/d%C3%BCnyadan-sesler/bill-gatesin-hayata-a%C3%A7t%C4%B1%C4%9F%C4%B1-sava%C5%9Fa-kar%C5%9F%C4%B1-nas%C4%B1-direnebiliriz> adresinden alındı
- Zizek, S. (2020). *Pandemic: Covid 19 Shakes the World*. New York: OR Books.
- Zizek, S. (2020a). Gözetlemek ve Cezalandırmak Mı? Evet, Lütfen. *Çivisi Çıkan Dünya*. (Ed. E. Ünal). İstanbul: Runik Kitap Yayınları, 17-29.

Öz: Bu çalışmanın amacı Byung Chul-Han özelinde içinde yaşamakta olduğumuz neo-liberal iktidarın işleyişi hakkında eleştirel bir inceleme ortaya koymaktır. Byung Chul-Han, Foucault'nun beden üzerine odaklanan iktidar olarak biyo-politika anlayışının günümüz neo-liberal düzendeki iktidar ilişkileri ile birey ve toplum yapısını açıklama noktasında yetersiz kaldığını iddia etmiştir. Han bu yetersizliği aşma adına neo-liberal düzendeki iktidarın, egemenliğini Big Data gibi çeşitli psiko-politik araçlara başvurarak tesis eden ve böylelikle insan ruhuna nüfuz eden bir psiko-politika olduğunu iddia eder. Çalışmamızda ise iki yılı aşkın bir süre boyunca devam etmiş olan Kovid-19 salgın sürecindeki iktidar pratikleri göz önüne alınarak biyo-politikanın iktidarın ilgi alanından tümenden çıkmadığı, salt psiko-politiğin işlediği bir iktidar modeline tanıklık etmediğimiz iddia edilecektir. Bu anlamda içinde bulunduğumuz dönemde Chul-Han'ın anladığı şekliyle Foucaultcu bir biyo-politika ya da Chul-Han'ın psiko-politika görüşünden ziyade iktidarın hem bedene hem de ruha nüfuz etmeye çalışan ve bu yüzden de psiko-somatik olarak kavramsallaştırabileceğimiz bir işleyişe sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Byung Chul-Han, neo-liberal iktidar, biyo-politika, psiko-politika, psiko-somatika.

